

BRONZA DAVRIDA SOPOLLITEPA MADANIYATI VA QO'SHNI MADANIYATLAR O'RTASIDAGI MADANIY, ETNIK MUNOSABATLAR

Jumaniyozova Sarvinoz Shodlik qizi

Urganch davlat universiteti,

Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti 1-kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14307300>

Annotatsiya. Mazkur maqola Bronza davrida Sopollitepa madaniyatining arxeologik va madaniy xususiyatlarini, qo'shni mintaqalar bilan o'zaro aloqalarini yoritishga bag'ishlangan.

Tadqiqot Sopollitepa yodgorligi va Markaziy Osiyo hududidagi boshqa qadimiy manzilgohlar o'rtasidagi o'xshashliklarni qiyosiy o'rganadi. Ular orasidagi etnik va madaniy aloqalar, xususan, sopol, metall buyumlar va dafn marosimlaridagi o'xshashliklar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari, ushbu madaniyatlarning iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan rivojlanganligini ko'rsatib, o'zaro madaniy aloqalar va ta'sir jarayonlarini yanada chuqurroq anglashga imkon beradi.

Kalit so'zlar: Sopollitepa yodgorligi, Bronza davri, Ulonbuloqsoy, sopol buyumlar, etnik aloqalar, Dashli 1,2 manzilgohlari, Mo'lali manzilgohi, Auchindepe manzilgohi, Yangiqal'a qabristoni

КУЛЬТУРНЫЕ И ЭТНИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ КУЛЬТУРОЙ СОПОЛЛИТЕПА И СОСЕДНИМИ КУЛЬТУРАМИ В БРОНЗОВОМ ВЕКЕ

Аннотация. Данная статья посвящена археологическим и культурным особенностям культуры Сополлитепа в бронзовом веке, а также её взаимодействию с соседними регионами. Исследование включает сравнительный анализ сходств между памятником Сополлитепа и другими древними поселениями на территории Центральной Азии. Анализируются этнические и культурные связи, в частности сходства в керамике, металлических изделиях и погребальных обрядах. Результаты исследования демонстрируют высокий уровень экономического и социального развития этих культур, а также позволяют глубже понять процессы культурного взаимодействия и влияния.

Ключевые слова: памятник Сополлитепа, бронзовый век, Уланбулоксой, керамика, этнические связи, памятники Дашлы 1, 2, памятник Молали, памятник Аучиндепе, кладбище Янги-кала.

CULTURAL AND ETHNIC RELATIONS BETWEEN THE SOPOLLITEPA CULTURE AND NEIGHBORING CULTURES IN THE BRONZE AGE

Abstract. This article is dedicated to the archaeological and cultural characteristics of the Sopollitepa culture during the Bronze Age, as well as its interactions with neighboring regions. The study provides a comparative analysis of similarities between the Sopollitepa site and other ancient settlements in Central Asia. It examines the ethnic and cultural connections, particularly the similarities in pottery, metal artifacts, and burial practices. The findings highlight the advanced economic and social development of these cultures and offer deeper insights into the processes of cultural interactions and influences.

Keywords: Sopollitepa site, Bronze Age, Ulonbuloqsoy, pottery, ethnic connections, Dashly 1, 2 sites, Molali site, Auchindeppe site, Yangiqala cemetery.

Kirish. Markaziy Osiyo tarixida Bronza davri o'ziga xos madaniy va iqtisodiy rivojlanish davri bo'lgan. Ayniqsa, Sopollitepa va unga yaqin yodgorliklarning tadqiq etilishi ushbu hududda qadimiy dehqonchilik jamiyatlarining paydo bo'lishi va rivojlanishini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sopollitepa yodgorliklarining arxeologik ma'lumotlari nafaqat mahalliy madaniyatlar, balki qo'shni mintaqalar bilan madaniy va iqtisodiy aloqalarni ham oydinlashtirishga yordam beradi. Ushbu maqolada Sopollitepa madaniyatining asosiy xususiyatlari, uning Marg'iyona, Baqtriya, Afg'oniston va Turkmanistonning tog'oldi hududlari bilan o'zaro aloqalari tahlil qilinadi.

Usullar va adabiyotlar tahlili. Mazkur tadqiqot Bronza davridagi Sopollitepa madaniyati va qo'shni madaniyatlar o'rtasidagi arxeologik hamda madaniy aloqalarni o'rganishda quyidagi usullardan foydalanilgan:

1. **Arxeologik qazilmalar:** Sopollitepa yodgorligidan topilgan buyumlar, jumladan sopol idishlar, metall buyumlar va dafn marosimlari qoldiqlarini o'rganish.

2. **Qiyosiy tahlil:** Dashli (1, 2), Mo'lali, Auchindepe, Yangiqal'a qabristoni kabi joylardan topilgan moddiy madaniyat qoldiqlari bilan Sopollitepa materiallarini taqqoslash.

3. **Tipologik va stratigrafik usul:** Buyumlarni turkumlash va qatlamlarni o'rganish orqali madaniy va savdo aloqalarini aniqlash.

4. **Etnomadaniy bog'liqlikni o'rganish:** Dafn marosimlari va moddiy madaniyatdagi umumiyliklarni tahlil qilish orqali etnik va madaniy bog'liqliklarni belgilash.

Adabiyotlar tahlili

Tadqiqotda quyidagi muhim olimlarning asarlaridan foydalanilgan:

• **G.A. Pugachenkova:** Sopollitepa va Janubiy O'zbekiston hududidagi boshqa yodgorliklarning umumiy xususiyatlari, xususan, dafn marosimlari va moddiy madaniyat o'xshashliklarini o'rganish.

• **V.M. Masson:** Murg'ob vodiysidagi madaniyatlarning Sopollitepa bilan o'xshashliklari va ular orasidagi aloqalarni o'rganish.

• **V.I. Sarianidi:** Altin-depe, Dashli kabi yodgorliklar arxitekturasining Sopollitepa bilan umumiy jihatlari.

• Shuningdek, Shahri Sohka, Mundigak, Tepe Gissar kabi yodgorliklar bo'yicha tadqiqotlar orqali Markaziy Osiyo hududidagi texnologik va madaniy aloqalar aniqlangan.

Natijalar va tahlil

Tahlillar Sopollitepa va uning qo'shni hududlari o'rtasida sezilarli madaniy parallelliklar mavjudligini ko'rsatadi. Sopollitepa sopol, metall buyumlari va dafn marosimlari boshqa hududlar bilan iqtisodiy va madaniy aloqalarning yuqori darajada rivojlanganligini tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, Sopollitepa hududi janubiy O'zbekistonning dehqonchilik va hunarmandchilik an'analariining shakllanishida muhim rol o'ynagan.

O'zbekistonning janubiy hududlariga shimoli-sharqiy Kapettog' sivilizatsiyasi o'choqlaridan Murg'ob vodiysi va shimoliy Afg'onistonning Aqchadaryo havzalari orqali qadimgi dehqonchilik madaniyati jamoalarining katta bir guruhi miloddan avvalgi 2-mingyillikning birinchi choragida ekinbop unumdor yerlar qidirib kirib keldilar. Ular Amudaryodan o'tib Ulonbuloqsoyning quyi oqimiga kelib o'rnamshdilar.

Sopollitepa, Ko'hitang tog'lari oralig'ida joylashgan Sherobod cho'liga oqib keladigan Ulanbuloqsoy quyi havzasida joylashgan. Shu soy suvlariga asoslangan holda qadimgi dehqonlar qishlog'i vujudga kelgan. Ushbu qishloq xarobalari mahalliy aholi tomonidan Sopollitepa deb nomlangan.¹ Hozirgi vaqtda Qadimgi Baqtriya hududida Sopolli tipidagi yodgorliklar Surxondaryo viloyatidagi Sho'rchi vohasida va Amudaryoning qarama-qarshi tomonida, ya'ni Aqcha vohasida (Shimoliy Afg'oniston) aniqlangan.

Sopollitepa aholisi Janubiy O'zbekiston hududining eng qadimgi dehqonlari edi. Bu yerdan topilgan juda boy va xilma-xil materiallar tahlili, ularning boshqa o'lka va tarixiy madaniy viloyat yodgorliklari bilan qiyosiy o'rganish Sopollitepa aholisining qadimgi Baqtriyaga qo'shni Marg'iyonadan dehqonchilikka qulay yangi yerlar qidirib kelib o'rnashgan qabilalar ekanligini ko'rsatadi.² Shuningdek, tadqiqotlar Sopollitepa madaniyatining qo'shni madaniyatlar bilan etnik aloqalarini ham ko'rsatadi.

G.A. Pugachenkova nashriga ko'ra, Surxondaryo hududidagi Mirshodi qishlog'ida joylashgan qabriston va aholi punktining arxeologik materiallari Sopollitepa manzilgohi materiallari bilan yagona majmua hosil qiladi. Dafn marosimlari odatlarining birligi (o'ng yoki chap yonboshi holatida, tizzalar bukilgan holda, asosan bosh bilan shimol tomonga qaratilgan) va butun moddiy madaniyat majmuasining ajablanarli darajada o'xshashligi bu yodgorliklarning qarindosh qabilalar madaniyatiga tegishli ekanligini ko'rsatadi.³ Eng yaqin o'xshashliklar sopol buyumlarida kuzatiladi. Bu yerda topilgan baland, profillangan oyoqli vazalar, pastki qismi qiya bo'lgan tovoqlar va yorqin qizg'ish-pushti angob qatlami bilan qoplangan idishlar Sopollitepa sopoli uchun xosdir. Bundan tashqari, Mo'lali⁴ sopol idishlari o'z tuzilishi, tayyorlash texnikasi va shakllarining nafisligi jihatidan Sopollitepanikidan hech qanday farq qilmaydi. Sopol idishlar g'ildirakda tayyorlangan bo'lib, yaxshi va bir xil pishirilgan, ba'zi idishlar yuzasida sayqallash izlari mavjud. Bundan tashqari metall buyumlarning shakli va ko'rinishi ham ikkala hududda bir xil. Masalan, Sopollitepadan topilgan dumaloq shakldagi bronza oynalar Mo'lali majmuasida ham aniqlangan. Bu buyumlar o'rtasidagi o'xshashlik ularning umumiy madaniy doiraga tegishli ekanligini ko'rsatadi.

Sopollitepadagi materiallarning Shimoliy Afg'oniston yodgorliklari majmuasi bilan o'xshashligi tadqiqotlar asosida yanada aniqroq tarzda namoyish etilgan. Dashli I manzilgohi eng keng o'rganilgan yodgorliklardan biri bo'lib, uning rejalashtirish xususiyatlari ko'p jihatdan Sopollitepani eslatadi. Ushbu manzilgohlarning markaziy yadrosi mustahkamlangan to'rtburchak shaklidagi qal'a bo'lib, u xuddi Sopollitepadagi kabi bir xil o'lchamdagi paxsadan ishlangan kuchli devorlar bilan o'ralgan. Mustahkamlangan qismning o'lchamlari ikkala yodgorlikda ham deyarli bir xil. Sopollitepa manzilgohining qazilgan qismida g'arbiy tashqi devor bo'ylab aylana shakldagi minoraning xira qoldiqlari aniqlangan. Shuningdek, tepalik relyefida burchak minorasining izlari kuzatilgan.

¹ Аскарлов А. Сапаллитепа. И зд.во "ФАН", Ташкент, 1973, - С. 5-6.

² А. Асқаров "Qadimgi Turon eneolit, bronza va ilk temir davri sivilizatsiyalar tarixidan lavhalar". "Fan" Toshkent 2023. 66-67b

³ А.Аскарлов "Сапаллитепа" Издательство "ФАН", УзССР, Ташкент, 1973. С.101

⁴ Surxondaryodagi Bronza davriga tegishli manzilgoh.

Sopollitepa va Dashli manzilgohlaridagi uylarning rejalashtirilishi va ichki konstruksiyalari o‘zaro o‘xshash. Bu yodgorliklarning umumiy arxitekturaviy xususiyatlari ularning yaqin madaniy va tarixiy aloqadorligini tasdiqlaydi.⁵

Dashli 3 va Sopollitepa manzilgohlarining rejalashtirishida ham sezilarli o‘xshashliklar mavjud. Ikkala yodgorlik mustahkamlangan qal’a va asosiy aholi yashash hududidan iborat.

Sopollitepa manzilgohida uch qatorli, kuchli mustahkamlangan devorlar kuzatilgan bo‘lib, ular ikki parallel joylashgan aylanma koridor bilan o‘ralgan. Bu xususiyat Dashli 3 uchun ham xosdir.

Qiziq jihati shundaki, Dashli 3 manzilgohidagi aylanma koridorlar, xuddi Sopollitepadagidek, ko‘ndalang devorlarga ega bo‘lib, ular ichki hududni bo‘lish va himoya qilish funksiyasini bajargan. Ushbu arxitekturaviy o‘xshashliklar ikki manzilgohni bog‘lovchi umumiy madaniy va tarixiy omillar mavjudligini tasdiqlaydi. Shuningdek, yanada batafsil tipologik va texnologik tahlillar Sopollitepadan import qilingan buyumlarning mavjudligini aniqlashga yordam berishi mumkin. Masalan, Sopollitepa qabrlarini o‘rganish jarayonida o‘ziga xos vazasimon sopol idish topilgan. Xuddi shunga o‘xshash idish Dashli 3 hududidan ham topilgan. Ushbu idishning o‘ziga xosligi uning import qilingan bo‘lish ehtimolini ko‘rsatadi.

Sopollitepa manzilgohidagi arxeologik materiallar majmuasi o‘z tarkibi jihatidan Murg‘ob vohasining bronza davri madaniyati bilan yaqin parallellikni ko‘rsatadi. Bu hududdagi eng yaqin va o‘xshash yodgorliklardan biri 1950-yillarda V. M. Masson tomonidan o‘rganilgan Auchindepe manzilgohidir. Ushbu manzilgoh kvadrat shaklda bo‘lib, unda ikki stratigrafik xarakterdagi qazish chuquri joylashtirilgan, ikki qavatli sopol pechlari va boy jihozlangan dafn marosimlari o‘rganilgan.

Auchindepe aholisi va Sopollitepa aholisi o‘rtasida dafn marosimi bo‘yicha yaqin o‘xshashliklar mavjud. Bu yodgorlikdan olingan turli xil materiallar Sopollitepa majmuasi bilan mos keladi. Masalan, Auchindepeda topilgan quyidagi sopol buyumlari Sopollitepa majmuasida ham keng tarqalgan: ingichka devorli konussimon piyolalar, baland oyoqli vazalar, tuxumsimon shakldagi ko‘zalar, yassilangan qorni va qiya poyasi bo‘lgan idishlar, hamda tomchili piyolalar.

Ushbu o‘xshashliklar ikki hududning madaniy va texnologik jihatdan yaqinligini tasdiqlaydi.

Eng xarakterli sopol materiallari Janubiy Turkmanistonning tog‘oldi hududida A. F. Ganyalin tomonidan o‘rganilgan Yangiqal’a qabristonidan topilgan. Bu yerda sakkizta qabriston ochilgan bo‘lib, ulardagi skeletlar qisqartirilgan holda chap yonboshiga yotqizilgan va asosan boshlari shimolga, ba’zi holatlarda esa g‘arbgga qiyalik bilan yo‘naltirilgan. Ushbu dafn marosimlari, joylashuv shakllari va yo‘naltirilishi o‘sha davrning madaniy odatlari va urf-odatlarini aks ettiradi. Yangiqal’a qabristonining o‘rganilishi bronza davri madaniyatini chuqurroq tahlil qilish uchun muhim ma’lumotlar beradi.

Yangiqal’a qabristoni dafn tuzilishi va dafn marosimlari joylashuvi jihatidan Sopollitepa qabristonidan prinsipial ravishda farq qiladi. Biroq, sopol buyumlarida ma’lum o‘xshashliklar kuzatiladi. Yangiqal’a qabristonidan topilgan baland oyoqli vazalar, piyolalar va ko‘za shaklidagi xumchalarga o‘xshash idishlar Sopollitepadan ham topilgan. Shu bilan birga, Yangiqal’a

⁵ И.Т. Кругликова, В.И. Сарияниди. “Древняя Бактрия: Материалы Советско-Афганской археологической экспедиции” Москва. 1976. С. 155-156.

qabristonidagi vazalar Sopollitepadagilardan farqli ravishda nisbatan pastroq, kengroq shaklga ega va oyoq qismlari bo'shliq bilan to'ldirilgan past bo'ladi. Xuddi shunday xususiyatlar Yangiqal'a piyolalariga ham tegishlidir. Ko'za shaklidagi xumchalar esa, bu hududlarning sopol ishlab chiqarish uslubi va mahalliy xususiyatlarini aks ettiradi.

Ushbu farqlar sopol ishlab chiqarish texnologiyasi va dizaynidagi mahalliy xususiyatlarni, shuningdek, madaniy ta'sirlarning turli darajalarini aks ettiradi. Shu bilan birga, bu o'xshashliklar va tafovutlar ikki hududning o'zaro madaniy aloqalari va bronza davridagi hunarmandchilik jarayonlaridagi o'ziga xosliklarni o'rganishda muhim dalillarni taqdim etadi.

Ba'zi o'xshashliklar Turkmaniston tog'oldi hududidagi Chaacha-Meana manzilgohi yaqinida joylashgan Altin-depedagi yuqori qatlam sopol buyumlarida ham kuzatiladi. Altin-depe taxminan 50 gektar maydonga ega bo'lgan yirik markaziy turdagi manzilgohdir. A. F. Ganyalin, V. M. Masson va V. I. Sarianidi olib borgan qazishmalar natijalariga ko'ra, Altin-depedagi ikki metr qalinlikdagi yuqori qatlam butunlay Sopollitepa majmuasi bilan ko'p jihatdan o'xshash materiallar beradi. Masalan, Sopollitepadan topilgan chuqur konus shaklidagi piyolalarning ko'plab namunalari Altin-depedagi sopol buyumlariga xos bo'lgan yashilrang oqish, engil va g'ovakli sir tiplari aniqlangan. Altin-depedagi yuqori asosli piyola shaklidagi idishlar Sopollitepadagi tor, baland, ichiga botiq asosli konussimon vazalarga ko'p jihatdan o'xshash.

Altin-depedan topilgan sopol buyumlarining xos belgilari qatoriga halqasimon sopol tagliklari kiradi. Xuddi shunday tagliklar Sopollitepada ham topilgan bo'lib, ular sopol majmualarining eng xarakterli xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, ushbu davrda idishlarning yuzasida chizilgan belgilar, ayniqsa sopol tagliklarida keng tarqalgan bo'lgan. Bu elementlar ikki madaniyatning umumiy jihatlarini ko'rsatadi.⁶

V. I. Sarianidi va K. A. Kachuris 1967 yilda Uluq-depe, Janubiy Turkmanistonda joylashgan yirik (taxminan 12 gektar) yerli dehqonchilik joyida qazishmalarni amalga oshirganlar.

Uluq-depeda bronza davri yodgorliklari, xususan, kechki Namozgoh V davriga oid bir nechta yarim topilgan dafnlar aniqlangan. Janubiy-sharqiy qismida, joylashgan joyda, eramizdan avvalgi II ming yillikdan qolgan mo'g'il so'nggi davriga oid to'rt to'g'ri burchakli kameradan iborat mo'g'il topilgan, har birida alohida dafnlar joylashtirilgan. Bir kamerada 30 dan ortiq idishlar topilgan.

Sopol idishlar orasida konus shaklidagi idishlar, kichik va katta o'lchamdagi, to'kilgan og'iz qismi bilan, Sopollitepa kermikasiga xos bo'lgan idishlar mavjud. Bu idishlar, janubiy Turkmanistonning kech Namozgoh V davriga tegishli kompleksga o'xshash bo'lib, bu Sopollitepa bilan katta o'xshashlikni ko'rsatadi. Uluq-depeda qazishmalar davomida, shuningdek, kech Namozgoh V va erta Namozgoh VI davriga oid konus shaklidagi idishlar va sopol halqalari bilan tagliklar ham topilgan. Bu topilmalar Uluq-depe va Sopollitepa o'rtasidagi madaniy aloqalarni, shuningdek, vaqtinchalik va mintaqaviy o'xshashliklarni yanada aniqroq ko'rsatadi.⁷

Yuqoridagi analogiyalardan ko'rinib turibdiki, Sopollitepa sopol materiallari Janubiy Turkmanistonning tog' yon bag'irlari hududidagi bir qancha yodgorliklarning sopol materiallari bilan yaxshi mos keladi.

⁶ В.М.Массон. "Раскопки на Алтын-депе" Археологические открытия 1965 г.66,69.

⁷ И.Масимов. "Изучение керамических печей эпохи бронзы на поселении Улу-Депе" Ашгабат.1972. С.28

Bu, Sopollitepa sopol materiallarining Namozgoh V davrining oxirgi va Namozgoh VI davrining boshlaridagi sopollar bilan o'xshashligini ko'rsatadi. Sopollitepa sopolining ko'plab aniqlangan analogiyalari Shimoliy-sharqiy Eron (masalan, Tepe Gissar III va Shahtepa II yodgorliklaridagi sopol), Senstan (Shahri Sohka IV), Janubiy Afg'oniston (Mundigak IV) va ba'zi Svata vodiysi (Shimoliy-g'arbiy Pokiston) yodgorliklaridagi sopol bilan mavjud.

E'tiborga molik jihat shundaki, bu yodgorliklarning tegishli qatlamlaridan olingan sopol, masalan, Tepe Gissar, Shahtepa, Shahri Sohka, Mundigak va Svata qabristonlaridagi sopol, o'ziga xos mahalliy an'analar bilan birga, Sopollitepa sopol materiali bilan bir qator parallellarga ega. Bu, turli mintaqalarda qadimiy Sharq sivilizatsiyasining sopol texnologiyalaridagi o'xshashlik va madaniy aloqalarni ta'kidlaydi.

Bronza davrida Sopollitepa hududidagi hayot taxminan ikki yuz yil davom etgan. Shu davr mobaynida, proto-shahar aholisi yil sayin ko'payib borishi kuzatilgan. Yer va ekinlar uchun suv tanqisligi boshlangach, aholi bir qismining yangi yerlar izlab, hozirgi Sherobod daryosining quyi havzalariga ko'chib keldilar. Bu hududda tog'lar daralaridan oqizib kelingan chirindilar hisobiga hosil bo'lgan keng va tekis ekinbop unumdor yer maydonlari vujudga kelgan. Bu joylar Sherobod daryosining pastki irmog'i – Bo'stonsoyning suv resurslari hisobiga sug'orish uchun qulay bo'lgan.

Hozirgi kunda mahalliy aholi bu joyni "Jarqo'ton" deb atashadi.

Sopollitepa madaniyati va uning qo'shni madaniyatlar bilan o'zaro aloqalarini o'rganish, ushbu davrdagi madaniy va etnik munosabatlarning chuqur tahlilini taqdim etadi. Tadqiqotlar natijasida, Sopollitepa va uning atrofidagi yodgorliklar o'rtasidagi material madaniyati, xususan, sopol idishlar, metall buyumlar va dafn marosimlaridagi o'xshashliklar sezilarli. Bu o'xshashliklar, ushbu hududlar o'rtasida iqtisodiy va madaniy aloqalar mavjudligini ko'rsatadi.

Sopollitepa va boshqa yirik yodgorliklar, masalan, Dashli, Mo'lali, Auchindepe va Yangiqal'a qabristonlari, material madaniyati bo'yicha qiyosiy tahlil qilinganida, ular orasidagi madaniy aloqalar aniqroq namoyon bo'ladi. Keng tarqalgan sopol idish shakllari va ishlab chiqarish texnikalari, xuddi shunday dafn marosimlari bilan birga, uzoq vaqt davomida madaniy almashinuvni va savdoni ko'rsatadi. Ayniqsa, yodgorliklardan olingan materiallar va dafn marosimlaridagi o'xshashliklar, bu hududlarning bir-biriga bog'langanligini va ularda umumiy madaniy an'analar mavjudligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, Sopollitepa va Dashli manzilgohlarining arxitekturasidagi o'xshashliklar, ularning o'rtasidagi madaniy va tarixiy aloqalarni tasdiqlaydi. Mustahkamlangan qal'a va aylanma koridorlarning mavjudligi, bu yodgorliklar orasidagi o'xshashliklarni yanada kuchaytiradi. Bu yodgorliklarning umumiy arxitektura xususiyatlari, madaniy aloqalarni, vaqtinchalik va hududiy o'xshashliklarni ko'rsatadi.

Shuningdek, tadqiqotlar Sopollitepadan olingan buyumlarning boshqa hududlarga, masalan, Altin-depe va Murg'ob vohasi kabi joylarga import qilinganligini ko'rsatadi. Bu o'xshashliklar, asosan, sopol buyumlarining shaklida va ishlab chiqarish texnikasida ham kuzatiladi, bu esa bu madaniyatlar orasidagi o'zaro aloqalarni tasdiqlaydi. Altin-depedan topilgan buyumlar va Sopollitepa materiallari o'rtasidagi o'xshashliklar, ikkala madaniyatning bir-biriga yaqinligini ko'rsatadi.

Natijada, Sopollitepa madaniyatining o‘zaro madaniy va iqtisodiy aloqalarini o‘rganish, Markaziy Osiyo madaniyatlari o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirlar va savdo jarayonlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Madaniy almashinuvi, migratsiya va hunarmandchilik jarayonlaridagi o‘zgarishlar, bu hududlar o‘rtasida davom etgan o‘zaro aloqalarni yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Bu tadqiqot, o‘z navbatida, qadimgi dehqonchilik madaniyatlarining o‘zaro aloqalarini va ularning tarixiy rolini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Sopollitepa madaniyati va uning qo‘shni madaniyatlar bilan o‘zaro aloqalari o‘rganilgan tadqiqotlar natijalari, ushbu hududdagi qadimgi jamiyatlar o‘rtasida kuchli madaniy, iqtisodiy va etnik aloqalar mavjudligini ko‘rsatadi. Sopollitepa yodgorliklarida topilgan materiallar, jumladan sopol idishlar, metall buyumlar va dafn marosimlari, bu madaniyatlar o‘rtasidagi o‘xshashliklarni tasdiqlaydi. Bu o‘xshashliklar savdo, madaniy almashinuv va migratsiya jarayonlarini ko‘rsatadi.

Shuningdek, tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Sopollitepa madaniyati, o‘zining iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi bilan janubiy O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi va hunarmandchilikning rivojiga muhim ta’sir ko‘rsatgan. Madaniy va texnologik o‘xshashliklar, ayniqsa keramika va metall buyumlari sohasida, Sopollitepa va uning qo‘shni hududlari orasida davom etgan o‘zaro aloqalarni tasdiqlaydi.

Tadqiqotlar natijalari, shuningdek, Sopollitepa madaniyatining mintaqaviy va tarixiy ahamiyatini yanada ochib beradi. Bu madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar va ta’sir jarayonlari, ularning tarixiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. Sopollitepa va uning atrofidagi boshqa madaniyatlar orasidagi aloqalarni o‘rganish, Markaziy Osiyoning qadimiy tarixini va madaniyatini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Ushbu tadqiqot, nafaqat Sopollitepa madaniyatining o‘rni va uning qo‘shni madaniyatlar bilan o‘zaro aloqalarini, balki o‘sha davrdagi madaniy va iqtisodiy tizimlar o‘rtasidagi o‘zgarishlarni ham yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu, o‘z navbatida, tarixiy va madaniy o‘zaro ta’sirlarning rivojlanishini ko‘rsatadi.

REFERENCES

1. **Аскарлов А.** Сапаллитепа. И зд.во "Ф А Н" , Ташкент, 1973, - С . 5-6.
2. **А. Asqarov** “Qadimgi Turon eneolit, bronza va ilk temir davri sivilizatsiyalar tarixidan lavhalar”. ”Fan” Toshkent 2023. 66-67b
3. **скарлов, А.** *Ўзбекистон қадимги цивилизациялари тарихидан лавҳалар.* Toshkent.2022.
4. **Аскарлов А.** Древнеземледельческая культураэпохи бронзы юга Узбекистана. Издательство "ФАН" Узбекской ССР, Ташкент, 1977.
5. **Аскарлов, А.А., Ширинов, Т.Ш.** *Ранняя городская культура эпохи бронзы на юге Средней Азии.* Самарканд, 1993.
6. **А.А. Аскарлов, Б.Н. Абдуллаев.** *Джаркутан.* Ташкент: Издательство "ФАН" Узбекской ССР, 1983. С. 6-7
7. **Bokiev, A., Shaydullaev, A., & Yuldosheva, Z.** “Oks sivilizatsiyasi” Yangi nashr. Toshkent. 2015.
8. **J. Kabirov, A. Sagdullayev** “O’rta Osiyo arxeologiyasi” O’qituvchi. Toshkent. 1993

9. **Пугаченкова, Г.А.** (1969). *Сополитена и соседние памятники: археологические исследования*. Ташкент: Фан, Академия наук Узбекской ССР.
10. **Массон, В.М.** (1976). *Мургабская долина и её культура*. Ташкент: Фан.
11. **И.Масимов.** "Изучение керамических печей эпохи бронзы на поселении Улук-Депе" Ашгабат. 1972. С.28
12. **Саряниди, В.И.** (1981). *Архитектура и культура Алтын-Депе*. Москва: Наука.
13. **Кругликова, И.Т., и Саряниди, В.И.** (1976). *Древняя Бактрия: Материалы Сов.-Афган. археол. экспедиции*. Москва: Наука.
14. **Массон, В.М., и Ганялин, А.Ф.** (1972). *Янгиқала кладбище и его анализ*. Ашхабад: Илм.
15. **Саряниди, В.И.** (1967). *Улук-Депе и памятники бронзового века Южного Туркменистана*. Ашхабад: Илм.
16. **Ширинов, Т.** *Жанубий Ўзбекистон бронза даври: Илк шаҳар маданияти*. Самарқанд, 1993.